

Een overzicht van de Twents-Achterhoekse textielindustrie uit 1867

In november 1868 publiceerde J. P. Sprenger van Eijk¹⁾, secretaris van de Twentsche Vereeniging tot bevordering van Nijverheid en Handel, in het maandblad van deze vereniging een artikel onder de titel „Twenthe's Fabrieknijverheid in 1867". Schrijver of bestuur achtten dit stuk van zo groot belang, dat het als overdruk werd uitgegeven. Als pièce de resistance bevatte het een overzicht met een aantal interessante gegevens over de katoenfabrieken in Twente uit het jaar 1867, waarbij in een noot nog gegevens over Neede en Winterswijk worden vermeld.

De Twentsche Vereeniging tot bevordering van Nijverheid en Handel werd 29 juni 1859 op initiatief van de heer C. W. Eekhout, burgemeester van Oldenzaal, opgericht. De behoefte ertoe was onder meer naar voren gebracht in een gecombineerde vergadering van de Kamers van Koophandel en Fabrieken in Twente.

De voornaamste aanleiding tot de oprichting was de stichting van een industrie- en handelsschool in het gewest. Na langdurige voorbereidingen kwam in 1864 een dergelijk instituut te Enschede tot stand; uit de latere Nederlandsche school voor Nijverheid en Handel kwamen sindsdien voort de Hogere Textielschool, het Gemeentelijk Lyceum en de H.B.S. met 3-jarige cursus. Een ander punt van activiteit was de oprichting van de Twentsche Handelsociëteit, in 1867 te Hengelo gesticht. Verder functioneerde de vereniging als ontmoetingsplaats voor Twentse industriëlen, waarin onder meer in de jaren '70 de tarievenkwestie diepgaand besproken werd. Tegen het einde van de eeuw verflauwde het verenigingsleven en de vereniging werd in 1907 opgeheven²⁾ wellicht mede veroorzaakt door de oprichting in 1902 van de Vereniging van Nederlandse Werkgevers.

Het hier gepubliceerde stuk is om een tweetal redenen van betekenis. Ten eerste als momentopname van de situatie in de katoenindustrie aan het einde van 1867. Na de katoencrisis in Amerika en de brand van Enschede in 1862 verkeerde de industrie in een overgangstijdperk. Het jaar 1867

¹⁾ Jacobus Petrus Sprenger van Eijk, geboren 1834 te Rotterdam, verbonden aan de redactie van de Rotterdamsche Courant, 1865 benoemd tot secretaris van de Twentsche Vereeniging tot bevordering van Nijverheid en Handel, was ook secretaris der Kamer van Koophandel en Fabrieken te Enschede, 1869—1884 burgemeester van Enschede, 1911 overleden te Dieren.

²⁾ Bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Twente en Salland te Hengelo berusten enkele archiefstukken van de vereniging, nl. notulenboek 1859—1880, brieven-copyboek 1866—1890, kasboek 1869—1907 en een dossier statuten. Een volledig exemplaar van het tijdschrift is niet bekend.

betekent in de ontwikkeling sinds 1830 een duidelijk dieptepunt op economisch¹⁾ gebied; aan het einde der zestiger jaren had bovendien de invoering van de stoomkracht nagenoeg zijn beslag gekregen. Toch mag niet uit het oog worden verloren dat wij hier te maken hebben met een moment-opname. Vijf jaar eerder of later zou het beeld er geheel anders uit hebben gezien. Als een bijdrage tot de economische geschiedenis van onze industrie is het artikel ongetwijfeld van waarde.

Doch ook om een andere reden is het stuk het lezen waard. Een belangrijk deel van het artikel namelijk is gewijd aan sociale voorzieningen ten behoeve van volwassen en jeugdige arbeiders. En als zodanig is het een symptoom van de veranderende mentaliteit in Twente, van een ontwakende ondernemingsgeest²⁾ niet alleen op economisch doch ook op sociaal terrein. In 1874 bereikte de „kinderwet van Houten” het staatsblad — in Enschede moesten bij de afkondiging van de wet slechts 2 kinderen, jonger dan 12 jaar, uit de fabriek ontslagen worden. Het was het eerste stukje sociale wetgeving in ons land, maar voor Twente betekende dit het geven van een wettelijke vorm aan een in feite bestaande toestand. Ook op andere terreinen van sociale aard blijkt er reeds activiteit te ontstaan.

In Sprenger van Eijk's artikel wordt „zo niet uitsluitend, dan toch hoofdzakelijk” de katoenindustrie behandeld. Het was ook toen de voornaamste tak van nijverheid. Aan het slot worden „andere takken van fabrieksnijverheid” besproken, waarbij overigens de textielverwerking van andere grondstoffen dan katoen een belangrijke plaats inneemt. De annotatie is, in verband met het karakter van deze bundel, beperkt tot de textielondernemingen³⁾.

Gaarne breng ik dank aan allen, die mij hielpen bij de noodzakelijke nasporingen.

A. L. VAN SCHELVEN

¹⁾ Dr. J. A. P. G. Boot, De Twentsche katoennijverheid 1830—1873, blz. 84.

²⁾ Dr. I. J. Brugmans, De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw, blz. 223.

³⁾ De annotatie leent zich voor aanvulling, waarvoor ik mij houd aanbevolen.